

ΕΒΙΝΑ ΣΙΣΤΑΚΟΥ

Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ
ΤΟΥ
ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ
ΚΑΙ
Η ΝΕΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ
ΧΡΟΝΩΝ

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ

ΑΘΗΝΑ 2005

Βοιωτοί με τὸ ἀρχαῖο γενεαλογικὸ Λαβδακίδαι (125-6).¹⁷⁹

Ὁ καταληκτῆριος χαιρετισμὸς πρὸς τὴ θεὰ Ἀθηνᾶ ὀλοκλήρωνεται μετὰ τὴ μνεῖα τῶν δύο πολιούχων τοῦ Ἄργους, τὸν Ἰναχο (140: Ἄργεος Ἰναχίω) καὶ τὸν Δαναὸ (142: Δαναῶν κλᾶρον).¹⁸⁰

Στὸν προκείμενο ὕμνο, ἡ γεωγραφία ὑποτάσσεται σὲ ἓναν δευτερεύοντα, ὑποστηρικτικὸ τῆς δράσης καὶ τῆς ἀφήγησης, ρόλο. Ἡ τελετὴ πραγματοποιεῖται σὲ ἓναν ὀριοθετημένο γεωγραφικὰ χῶρο, τὸ Ἄργος, ἐνῶ ἡ ἐγκιβρωτισμένη ἀφήγηση γιὰ τὸν Τειρεσία διαδραματίζεται στὴ Βοιωτία. Στὰ δύο αὐτὰ γεωγραφικὰ ἐπίπεδα, ἐξέχουσα σημασία ἔχουν τὰ ὄρωνύμια, τὰ ὑδρωνύμια καὶ τὰ σπάνια γενεαλογικὰ ὀνόματα ἀντὶ γιὰ τὰ κοινότοπα ἐθνικὰ καὶ φυλετικὰ ἐπίθετα (4: Πελασγιάδες· 13: Ἀχαιιάδες· 34: Ἀρεστορίδαι· 36: Ἀργεῖοι· 51: Πελασγός· 140: Ἰνάχιος· 142: Δαναοί· 126: Λαβδακίδαι). Ἀπὸ μιὰ ἄλλη πλευρὰ, ἡ γεωγραφικὴ ὀνοματολογία τοῦ ὕμνου θὰ λέγαμε μοιράζεται στὰ τυποποιημένα γεωγραφικά, ποὺ ἀπαντοῦν σὲ μυθολογικὰ exempla σχετικὰ μετὰ τὴν Ἀθηνᾶ (10: Ὠκεανός· 18: Ἰδη· 18: Φρύξ· 19: Σιμόεις· 24: Εὐρώτας), καὶ στὰ πιὸ ἐξεζητημένα, ποὺ σχετίζονται μετὰ τοὺς λατρευτικούς τόπους καὶ συνδέονται κυρίως μετὰ τὴ λειτουργία τοῦ γεωγραφικοῦ καταλόγου (57: Θῆβαι· 60: Θεσπιαί· 61: Ἀλίαρτος· 62: Βοιωτοί· 63: Κορώνεια· 64: Κουράλιος).

Ἕγνος εἰς Δήμητρα

Ὁ Ἕγνος εἰς Δήμητρα παρουσιάζει σημαντικὲς ὁμοιότητες μετὰ τὸν Ἕγνο εἰς Λουτρὰ τῆς Παλλάδος ὡς πρὸς τὴν ἀφήγη-

ματική τεχνική τῆς μίμησης. Ὁ ἕκτος καλλιμαχικός ὕμνος ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα μιμητικὸ πλαίσιο, τὴν ἀναμονὴ τῆς τελετουργικῆς πομπῆς τοῦ ἱεροῦ καλάθου τῆς Δήμητρας ἀπὸ ὁμάδα γυναικῶν-μυστῶν (1-23, 118-38), καὶ ἀπὸ μιὰ ἐγκλιβωτισμένη ἀφήγηση, τὴν ἐξιστόρηση τῆς τιμωρίας τοῦ ὑβριστῆ Ἐρυσίχθονα (24-117).¹⁸¹ Μολονότι ὅμως στοὺς ἄλλους μιμητικούς ὕμνους τοῦ Καλλιμάχου ὁ λειτουργικὸς χῶρος ταυτίζεται μὲ μιὰ σαφῶς ὀριοθετημένη περιοχὴ —τὰ Λουτρά τῆς Παλλάδος διαδραματίζονται στὸ Ἄργος, ὁ Ὑμνος εἰς Ἀπόλλωνα πιθανότατα στὴ λιβυκὴ Κυρήνη—, ἡ σκηνογραφία τοῦ Ὑμνου εἰς Δήμητρα, παρὰ τὰ ρεαλιστικά της στοιχεῖα, δὲν μπορεῖ νὰ τοποθετηθεῖ σὲ ἓναν συγκεκριμένο τόπο.

Ὁ ὕμνος εἰσάγεται ἐν μέσω μιᾶς θρησκευτικῆς ἐορτῆς, τῆς λιτανείας τοῦ καλάθου τῆς Δήμητρας. Ἀνάμεσα στοὺς μύστες μιὰ γυναίκα ἐκφράζει τὴν ἀδημονία της γιὰ τὴν ἔλευση τοῦ ἱεροῦ ἀντικειμένου. Ἡ ἐμφάνιση τοῦ Ἑσπερου προαναγγέλλει τὴ λήξη τῆς πολύωρης ἀναμονῆς τῶν πιστῶν. Ἡ ἀναμονὴ αὐτὴ συμβολίζει τὴν περιπλάνηση τῆς Δήμητρας σὲ ἀναζήτησιν τῆς Περσεφόνης (10-6):

πότνια, πῶς σε δύναντο πόδες φέρειν ἔστ' ἐπὶ δυθμάς,
ἔστ' ἐπὶ τῶς μέλανας καὶ ὄπα τὰ χρύσεια μᾶλα;
οὐ πίες οὐτ' ἄρ' ἔδες τῆνον χρόνον οὐδὲ λοέσσα.
τρὶς μὲν δὴ διέβας Ἀχελώιον ἀργυροδίαν,
τοσσάκι δ' ἀενάων ποταμῶν ἐπέρασας ἕκαστον,
τρὶς δ' ἐπὶ Καλλιχόρῳ χαμάδις ἐκαθίσσαιο φρητὶ
αὐσταλέα ἄποτός τε καὶ οὐ φάγες οὐδὲ λοέσσα.

[Δέσποινα, πῶς μπόρεσαν τὰ πόδια σου μέχρι τῆ Δύση νὰ σὲ φέρουν, ἴσαμε τοὺς μαύρους καὶ ὡς τὴ γῆ ὅπου τὰ χρυσὰ φυτρῶνουν

ἐπὶ τῆς Δέν τῆς
τοῦ σῶμα σου. τῆ
μα: τρεῖς φορὲς καὶ
χοροῦ — ἡλιοκαμμέν
πρῶτα πηγαίνει στ
Αἰθίοπες¹⁸³ καὶ στ
στὸν Κάτω Κόσμο
ἀσημόχρωμο Ἀχ
κάμα τοῦ Ἄδη.
νας, πλὰι στὸ ρ
ρῶνεται ἡ μυστ
τῆς Δήμητρας
θεᾶς ὡς θεσμο
ροῦ, καθὼς κ
ρότητα τῆς Δ
τὸν μῦθο τοῦ
Ἡ ἱστορί
γο!¹⁸⁷ κατο
μένα στὸ Δ
μικρασιατι
ἔναιον [Δέ
Δώτιο]).
μητρας, ἔ
δὴ δέντρο
δουλιανῆ
τῆς Δήμ

μῆλα; Δέν ἤπιες οὔτε κι ἔφαγες —τόσον καιρό!— οὔτ' ἔπλυνες τὸ σῶμα σου. Τρεῖς φορές διάβηκες τὸν Ἀχελῷο μέ τίς ἀργυρές του δίνες, κι ἄλλες τόσες πέρασες καθένα ἀπὸ τὰ αἰώνια ποτάμια· τρεῖς φορές κάθισες καταγῆς πλάι στὸ πηγάδι τοῦ Καλλίχορου —ἡλιοκαμένη, διψασμένη, νηστική καὶ ἄλουστη.]

Πρῶτα πηγαίνει στὰ ὄρια τῆς οἰκουμένης, στὴ Δύση,¹⁸² στοὺς Αἰθίοπες¹⁸³ καὶ στὸν Κῆπο τῶν Ἑσπερίδων.¹⁸⁴ στὴ συνέχεια, στὸν Κάτω Κόσμο, ὅπου λέγεται ὅτι διέσχισε τρεῖς φορές τὸν ἀσημόχρωμο Ἀχελῷο¹⁸⁵ καὶ ἄλλες τόσες καθένα ἀπὸ τὰ ποτάμια τοῦ Ἄδη· καὶ τελικά, στὸν ἀττικὸ δῆμο τῆς Ἐλευσίνας, πλάι στὸ ρεῦμα τοῦ Καλλίχορου, στὸν ὁποῖο καὶ καθιερώνεται ἡ μυστηριακὴ λατρεία τῆς θεᾶς.¹⁸⁶

Στὴν πανήγυρη ὅμως δὲν ἔχουν θέση οἱ θλιβερές ιστορίες τῆς Δήμητρας καὶ τῆς Κόρης, ἀλλὰ ἀκριβῶς ἡ ἐξύμνηση τῆς θεᾶς ὡς θεσμοφόρου τῶν πόλεων καὶ προστάτιδας τοῦ σιταριοῦ, καθὼς καὶ ἡ προειδοποίηση τῶν ἀπίστων γιὰ τὴ σκληρότητα τῆς Δήμητρας τιμωροῦ, ὅπως αὐτὴ αἰτιολογεῖται ἀπὸ τὸν μῦθο τοῦ Ἐρυσίχθονα.

Ἡ ἱστορία διαδραματίζεται κατὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ οἱ Πελασγοί¹⁸⁷ κατοικοῦσαν στὶς πεδιάδες τῆς Θεσσαλίας, συγκεκριμένα στὸ Δῶτιον πεδῖον,¹⁸⁸ καὶ δὲν εἶχαν ἀποικίσει ἀκόμη τὴ μικρασιατικὴ Κνίδα (24: οὔπω τὰν Κνιδίαν, ἔτι Δῶτιον ἱρὸν ἔναιον [Δέν κατοικοῦσαν ἀκόμη στὴν Κνιδία, μὰ στὸ ἱερὸ τὸ Δῶτιο]).¹⁸⁹ Τόπος τοῦ δράματος εἶναι τὸ ἱερὸ ἄλσος τῆς Δήμητρας, ἓνας locus amoenus μέ πυκνὰ φυλλώματα, παντοειδῆ δέντρα, πλούσιους καρποὺς καὶ κεχριμπαρένιο νερό· τὸ εἰδυλλιακὸ τοπίο συγκαταλέγεται στοὺς ἀγαπημένους τόπους τῆς Δήμητρας, μαζί μέ τὴν Ἐλευσίνα, μέ τὴν Ἐννα,¹⁹⁰ καὶ

ἐμμέσως μὲ τὸ Τριόπιο.¹⁹¹ Τῇ γαλήνῃ τοῦ τόπου καὶ τῶν κατοίκων του ἔρχεται νὰ διαταράξει ὁ Ἐρυσίχθονας καὶ οἱ σύντροφοί του, ποὺ ἀποφασίζουν νὰ ὑλοτομήσουν τὸ ἄλσος τῆς θεᾶς. Ἡ ἀντιπαράθεση τοῦ ὑβριστῆ καὶ τῆς ὀργισμένης θεᾶς εἰκονοποιεῖται σὲ δύο ὁμηρικῆς προέλευσης παρομοιώσεις: ὁ Ἐρυσίχθονας προσομοιάζεται μὲ ἄγρια λεόντισσα τοῦ ὄρους Τμάρου (51-2),¹⁹² ἐνῶ ἡ Δήμητρα ἀπεικονίζεται κολοσσιαία, μὲ τὰ πόδια της νὰ ἀκουμποῦν στὴ γῆ καὶ τὸ κεφάλι της νὰ στηρίζεται στὸν Ὀλυμπο (58). Τὸ ἔγκλημα πραγματοποιεῖται καὶ ἡ τιμωρία τῆς θεᾶς εἶναι ἀμείλικτη, καθὼς καταδικάζεται τὸν Ἐρυσίχθονα σὲ ἀκόρεστη βουλιμία. Τὰ ἐλάχιστα γεωγραφικὰ ὀνόματα, ποὺ ἀπαντοῦν σποραδικὰ στὴν ἀφήγησι, ἐντοπίζονται στὴ Θεσσαλία: ἡ ἐπίκλησι τῆς Ἀθηνᾶς Ἰτωνιάς (74),¹⁹³ τὸ ἐθνικὸ Ὀρμενίδαί (75),¹⁹⁴ τὸ τοπωνύμιον Κραννῶν (76), τὰ κοινὰ ὄρωνύμια Πίνδος (82),¹⁹⁵ Ὀθρυς (86) καὶ Μίμας σὲ παροιμιακὴ ἔκφρασι (91).¹⁹⁶

Ἡ παρουσία τοῦ γεωγραφικοῦ στοιχείου στὸν καλλιμαχικὸ Ὑμνο εἰς Δήμητρα εἶναι ἰσχνή. Ὡστόσο, ἡ ὀλιγόστιχη παρέκβασι γιὰ τὴν ἀναζήτησι τῆς Κόρης ἀπὸ τὴν Δήμητρα καὶ τὴ συνακόλουθη περιπλάνησι τῆς Δήμητρας στὸν κόσμον τῶν ζωντανῶν καὶ τῶν νεκρῶν ἀποτελεῖ τὴν πιὸ ἐνδιαφέρουσα, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς μυθικῆς γεωγραφίας, στιγμὴ τοῦ ἔκτου καλλιμαχικοῦ ὕμνου. Κατὰ τὰ λοιπά, ἡ γεωγραφία λειτουργεῖ στὸ δραματικὸ παρασκήνιον τοῦ ὕμνου, ἐφόσον σηματοδοτεῖ τὴν πατρίδα τοῦ Ἐρυσίχθονα, τὴ Θεσσαλία· τὰ θεσσαλικὰ τοπωνύμια, ἀλλὰ καὶ γενικότερα τὰ ὄρωνύμια, ἐπιτείνουν τὴν «βουκολικὴν» ἀτμόσφαιρα τῆς ἐγκιβωτισμένης ἀφήγησις σχετικὰ μὲ τὸν Ἐρυσίχθονα.

Τὸ ἐλεγειακὸ ποίημα τὸ
 πᾶσι τοῦ συλλεκτικῆς
 μου καὶ ἡ Δύδη τοῦ
 τὸν αἰτιολογικὸ τοῦ
 δευτερευουσῶν ἀφηγ
 ρεχθένου, συναρθρ
 κὴ σύνθεσι. Τὸ ποίη
 τῶν ὁποίων τὸ 1ο κ
 δημοσιεύτηκαν μαζ
 περὶ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐ
 πραγματώνεται σ
 διαφέρον τοῦ ποιη
 του ἀρχαιογνωστ
 εὐθύγραμμῃ ἀφή
 λογικῆς καὶ δομι
 ρετικὰ σπάνιες λ
 ἔργα τέχνης μὲ
 καὶ ἄγνωστα π
 ράλληλα, ὁ Κ
 αἷτια, μὲ μικρὰ
 στιχοὺς τρόπο

Καλλίμαχου από τις Μοῦσες στὸν ἴδιο τόπο. Τις λογοτεχνικές ἀναφορές στὸν Ἑλικῶνα συλλέγει ὁ G. ARGOU, «L'Helicon et la littérature grecque», στὸ HURST-SCHACHTER (1996) 27-42.

178. Μολονότι τὸ ὄνομα *Καδμηίς* χρησιμοποιεῖται ἐδῶ ὡς ἀντονομασία τῆς Αὐτονόης, τῆς κόρης τοῦ Κάδμου, φαίνεται ὅμως ὅτι ἀποτελοῦσε καὶ ἀρχαῖο φυλετικὸ ὄνομα τῶν κατοίκων τῆς Βοιωτίας. Συγκριζόμενα, οἱ ἀρχαιότεροι κάτοικοι τῶν Θηβῶν, ποὺ τοποθετοῦνται τῆν ἐποχὴ τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἑπτὰ, ὀνομάζονται ἀπὸ τὸν Ὅμηρο *Καδμηῖνες* (Ἰλ. Δ 385, Ε 804, Ψ 680· πβ. τῆ μετονομασία *Καδμηῖοι*· Εὐρ. Βάκχ. 35, 840, 986, 1160).

179. Ὡς πρὸς τὴν ἀντιπαράθεση τῶν ὀνομάτων *Βοιωτοὶ καὶ Λαβδακίδαι*, ὁ BULLOCH (1985) 236-8 ἐπισημαίνει ὅτι πρόκειται γιὰ ἀντίθεση ἀνάμεσα στὸν ἀπλὸ λαὸ καὶ τὸν βασιλικὸ οἶκο τῶν Θηβῶν.

180. Ἀπὸ τὸν Δαναό, τὸν ἥρωα ποὺ ἤρθε ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ἀποκαλοῦνται οἱ Ἀργεῖοι (Πίνδ. Π. 4,48-9) ἢ οἱ Ἕλληνες στὸ σύνολό τους *Δαναοὶ* (Εὐρ. ἀπ. 228,7-8: *Πελασγιώτας δ' ὀνομασμένους τὸ πρὶν/ Δαναοὺς καλεῖσθαι νόμον ἔθηκ' ἀν' Ἑλλάδα*· Ἡρ. 7,94· Παυσ. 7,1,7).

181. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ λεπτομερὲς ὑπόμνημα τοῦ HOPKINSON (1984), οἱ κυριότερες μελέτες εἶναι: MCKAY (1962) *Erysichthon*· C. W. MÜLLER, *Erysichthon. Der Mythos als narrative Metapher im Demeterhymnos des Kallimachos*, Στουτγάρδη 1987· P. BENVENUTI FALCIAI, «Per l'interpretazione dell'inno VI di Callimaco», *Prometheus* 2 (1976) 41-66· A. W. BULLOCH, «Callimachus' Erysichthon, Homer and Apollonius Rhodius», *AJPh* 98 (1977) 97-123. Πλήρης βιβλιογραφία στὸν LEHNUS (1989) 269-77.

182. Ἡ φράση πρὸς *δυσμὰς ἡλίου* χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τοὺς ἱστοριογράφους ὡς συνώνυμη τοῦ ἐπιρρήματος «δυτικά» (Ἡρ. 8,115· Θουκ. 2,96· πβ. Αἰσχ. Πέρσ. 232). Ἴσως ὁ Καλλίμαχος νὰ ἐννοεῖ τὴ χώρα τῶν Ἑσπερίδων ἢ τὸ βασίλειο τοῦ θεοῦ Ἥλιου (παρόμοια στὸν Ἀπολλ. Ρόδ. 3,311: *ἐσπερίης εἶσω χθονός*· πβ. καὶ Ἡρ. 2,31: *ῥέει δὲ [sc. ὁ Νεῖλος] ἀπὸ ἐσπέρης τε καὶ [ἡλίου] δυσμέων*. τὸ δὲ ἀπὸ τοῦδε οὐδεὶς ἔχει σαφέως φράσαι· ἔρημος γάρ ἐστι ἢ χώρα αὕτη ὑπὸ καύματος).

183. Σύμφωνα με τὸν ἀρχαῖο σχολιαστὴ οἱ μέλανες εἶναι μιὰ μετωνυμία ἀντὶ γιὰ τὸ κοινὸ Αἰθίοπες (πβ. Ἡσ. *Ἔργ.* 527: ἐπὶ κυανέων ἀνδρῶν· Αἰσχ. ἀπ. 370: μελανοστέρφων γένος)· ἂν δεχθοῦμε αὐτὴ τὴν ἐρμηνεία, τότε ἡ φράση τῶς μέλανας σηματοδοτεῖ τὸ ἀνατολικὸ ὄριο τοῦ κόσμου (πβ. Μίμν. ἀπ. 12,8-9: χώρου ἀφ' Ἑσπερίδων / γαῖαν εἰς Αἰθίοπων). Ὅμως ὁ HOPKINSON (1984) 90-1 πιστεύει ὅτι ὁ Καλλίμαχος παραπέμπει στοὺς Αἰθίοπες τῆς Δύσης.

184. Ὁ Ἡσίοδος τοποθετεῖ τὸν κῆπο πέρα ἀπὸ τὸν μυθικὸ Ὠκεανὸ (Θεογ. 215: Ἑσπερίδας θ', ἧς μῆλα πέρην κλυτοῦ Ὠκεανοῖο), ὅμως ὁ μυθογράφος Φερεκύδης φαίνεται πῶς τὸν ἐντοπίζει στὸ ἀκραιο ὄριο τῆς Λιβύης (3 FGrHist 17), ἐνῶ ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει τὸν λαὸ τῶν Εὐεσπερίδων στὴν ἴδια περιοχὴ (4,171/198/204).

185. Μὲ τὴ φράση Ἀχελώιον ἀργυροδίαν ὁ Καλλίμαχος παραπέμπει εἰδικότερα στὴ Θεογονία (340), βλ. καὶ τὰ ἐπιχειρήματα τῆς REINSCH-WERNER (1976) 211-6. Κατὰ τὸν HOPKINSON (1984) 92-3, ἡ παρουσία τοῦ Ἀχελώου στὸν μῦθο τῆς Δήμητρας ἐξηγεῖται μόνον ἐφόσον θεωρήσουμε ὅτι ὁ αἰτωλικὸς ποταμὸς εἶναι μιὰ μετωνυμία γιὰ τὸν μυθικὸ Ὠκεανὸ καὶ δηλώνει τὸ ἀκραιο ὄριο τῆς οἰκουμένης.

186. Στὸν ὁμηρικὸ ὕμνο *Εἰς Δήμητρα* (98-9) ἀναφέρεται τὸ πηγᾶδι τοῦ Παρθένιου ὡς τόπος ἀνάπαυσης τῆς Δήμητρας (ὡστόσο, στὸν ἴδιο ὕμνο, μνημονεύεται ὡς τόπος λατρείας τῆς Δήμητρας καὶ τὸ ρεῦμα τοῦ Καλλίχορου στὸν στ. 272· πβ. καὶ Παυσ. 1,38,6). Ὁ Καλλίμαχος ἀντλεῖ ἴσως ἀπὸ τὴ *Δήμητρα* τοῦ Φιλητᾶ· αὐτὴ εἶναι ἡ ἄποψη τοῦ MCKAY (1962) *Poet at Play* 111-3. Γιὰ περισσότερες μαρτυρίες, βλ. PFEIFFER (1949) στὸ ἀπ. 611 καὶ HOPKINSON (1984) 93.

187. Ἡ πρωιμότερη ἀναφορὰ τῶν Πελασγῶν ὡς θεσσαλικοῦ φύλου ἀπαντᾶ στὴν Ἰλιάδα (B 681: Πελασγικὸν Ἄργος). Πβ. τὴν ἴδια χρῆση τοῦ ὀνόματος Πελασγὸς στοὺς ἐλληνιστικὸς ποιητὲς (Λυκ. 177/245· Ἀπολλ. Ρόδ. 1,580/2,1239).

188. Στὴν παλαιότερη ποίηση τὸ Δῶτιο πεδίο μνημονεύεται ὡς τόπος γέννησης τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀπὸ τὴ νύμφη Κορωνίδα (ὄμηρ. ὕμν. 16,3· Ἡσ. ἀπ. 59,3)· μαρτυρεῖται ἐπίσης στὸν Σοφοκλῆ (ἀπ. 380,1: Δωτιεύς·

ἀπ. 492
οἱ ἀλεξο
Δωτιάδ
τρεῖς τῆ
189
τανάστ
Δῶτιο
Κνίδο
Δύδη
στὸν ἴ
λουθᾶ
19
κόφρ
μαχο
λατρ
ἀνάμ
καθ
(Ἄ
σόν
πι
(1
ἔξ
Τ
Γ
ἀ
F
(
(
9

ἀπ. 492: Δωτιάς χῶρα), ἐνῶ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ τοπωνύμια ποῦ προτιμοῦν οἱ ἀλεξανδρινοὶ ποιητῆς (Λυκ. 410: Δωτίου· Ἀπολλ. Ρόδ. ἀπ. 10,2: Δωτιάδος· Ριανὸς ἀπ. 50 CA: Δωτηΐδι). Γιὰ τὴ σχέση του μὲ τὴ λατρεία τῆς Δήμητρας, βλ. HOPKINSON (1984) 100 σημ. 2.

189. Ἡ Κνίδος εἶναι μιὰ πόλη τῆς Καρίας, στὴν ὁποία φέρεται νὰ μετανάστευσε ὁ Τριόπας μετὰ τὴ βεβήλωση τοῦ ἄλσους τῆς Δήμητρας στὸ Δώτιο πεδίο (Παυσ. 10,11,1). Τὸν μετοικισμό ἀπὸ τὴ Θεσσαλία στὴν Κνίδα φαίνεται ὅτι πραγματεύτηκε σὲ τραγικὸ ὕφος καὶ ὁ Ἀντίμαχος στὴ Λύδη· αὐτὴ τὴν «τραγικότητα» διακωμωδεῖ ἐμμέσως ὁ Καλλίμαχος στὸν ὕμνο του (τὴν ἐξήγηση υἰοθετεῖ ὁ MATTHEWS (1996) 242-5 ἀκολουθώντας τὸν MCKAY).

190. Στὴν ἐλληνικὴ ποίηση ἡ Ἔννα μνημονεύεται μόνο ἀπὸ τὸν Λυκόφρονα (152: Ἐνναία ὡς προσωνύμιο τῆς Δήμητρας) καὶ τὸν Καλλίμαχο (καὶ στὸ ἀπ. 228,43: Σικελὰ Ἔννα). Μολονότι μαρτυρεῖται ὡς λατρευτικὸ κέντρο τῆς Δήμητρας (Στράβ. 6,272), ὡστόσο ἡ μνεῖα της ἀνάμεσα στοὺς ἀγαπημένους τόπους τῆς θεᾶς ἔχει ἓναν εἰρωνικὸ τόνο, καθὼς λέγεται ὅτι ἀπὸ τὴν Ἔννα ἀπήγαγε ὁ Πλούτων τὴν Περσεφόνη (Ὀβιδ. *Met.* 5,385-408· Διόδ. 5,4).

191. Τριόπιον ὀνομάζεται τὸ ἀκρωτήριο στὸ ὁποῖο καταλήγει ἡ χερσόνησος τῆς Κνίδου. Στὸ Τριόπιο ὑπῆρχε ναὸς ἀφιερωμένος στὸν Τριόπιο Ἀπόλλωνα (Ἡρ. 1,174· Θουκ. 8,35). Βλ. σχετικὰ WILAMOWITZ (1924) II 35-37 καὶ MCKAY (1962) *Erysichthon* 16 σημ. 1.

192. Στὸν πληθυντικὸ τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ μόνο στὸν Καλλίμαχο. Τὸν ἐξωτικὸ του ἤχο φαίνεται πὼς ἐκτίμησε ὁ Βιργίλιος (*E.* 8,44: *aut Tmaros aut Rhodope aut extremi Garamantes*· *Aen.* 5,620).

193. Τὸ προσωνύμιο Ἰτωνιάς παράγεται ἀπὸ τὴ φθιωτικὴ πόλη Ἰτώνα (Ἰλ. Β 696· Ἀπολλ. Ρόδ. 1,551· Στράβ. 9,435· Παυσ. 1,13,2), ἀπὸ ὅπου ἡ λατρεία τῆς Ἀθηνᾶς μεταφέρθηκε στὴ Βοιωτία· βλ. σχετικὰ HOPKINSON (1984) 140. Ὑπάρχουν ὅμως μιὰ Ἰτωνία στὴ Θεσσαλία (Ἐκαταῖος 1 FGGrHist 2) καὶ μιὰ ἄλλη Ἰτώνη στὴν περιοχὴ τοῦ Αἴμου (Ἐκαταῖος 1 FGGrHist 168). Ὡς ἐπίκληση τῆς Ἀθηνᾶς, βλ. Πίνδ. ἀπ. 94b,47, Βακχ. ἀπ. 15,2.

194. Ἀπὸ τὸ θεσσαλικὸ τοπωνύμιον Ὀρμένιον (Ἰλ. Β 734· Στράβ. 9,438-9).

195. Γιὰ τὴν Πίνδο ὡς τόπο κυνηγιοῦ, βλ. τὰ παράλληλα ποῦ συγκεντρῶνει ὁ HOPKINSON (1984) 143.

196. Πβ. τὴν ἀντίστοιχη παροιμιακὴ ἔκφραση στὸν Θεόκριτο (7,76-7): εὔτε χιῶν ὡς τις κατετάκετο μακρὸν ὑφ' Αἴμον / ἢ Ἄθω ἢ Ῥοδόπαν ἢ Καύκασον ἐσχατόωντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β' ΑΙΤΙΑ

(σσ. 143-182)

1. Ὁ PARSONS (1977), μὲ βάση τὴ δημοσίευση τεσσάρων ἀποσπασμάτων τοῦ παπύρου τῆς Λίλλης τὸ 1976 ἀπὸ τὸν MEILLIER, διέκρινε δύο φάσεις ἐπεξεργασίας στὸ ποίημα: ὁ Καλλίμαχος θὰ πρέπει νὰ συνέθεσε νέος τὰ Βιβλία 1-2 μὲ ἀφηγηματικὸ πλαίσιο τὸν διάλογο ποιητῆ Μουσῶν, καὶ σὲ μεγάλη ἡλικία νὰ προσέθεσε τὰ Βιβλία 3-4, ἀποτελούμενα ἐν μέρει ἀπὸ παλαιότερες ἐλεγείες, στὰ ὁποῖα προέταξε τὸν ἐπίνικο γιὰ τὴ νίκη τῆς Βερενίκης Β' στὴ Νεμέα τὸ 246. Βλ. καὶ CAMERON (1995) 104-9. Τὴν ἀρχικὴ ἔκδοση τῶν Αἰτίων σὲ 4 βιβλία, χωρὶς ὁμῶς τις δύο ἐλεγείες πρὸς τιμὴν τῆς Βερενίκης, ὑποστηρίζει ὁ HOLLIS (1986).

2. Γιὰ τὰ Αἴτια ἀναγκαστικῶς ἀποκόμματα τοῦ PFEIF-